

Te Pipiwharaura, He Kupu Whakamarama.

NAMA 44.

GISBORNE.

OKETOPA 1901.

TE MOUTERE O MŌTITI.

(I tuhuhia no Te Pipiwharaura.)

TE TATA ana ki te 2000 eka te nui o Motiti, he whenua memona, he papa rite. I nga ra o mua i ngaro tonu i te ti, inaianei kua mahia katoatia: ko etahi wahi e takanga ana e te kararehe. Hawhe o te moutere kei te Maori tonu ko te toenga kei te pakeha. Nga kai e mahia ana e te Maori he kaanga, he kumara, he taewa, he hue me era atu kai, he hoihoi a ratou he poaka. Ko nga whenua o nga pakeha kei te takanga o te kau e te hoihoi, he nui. E tata ana ki te 700 eka e mahia ana e nga Maori hei kaanga, 15 eka hei kumara hei taewa, ko te toenga o te whenua hei takanga kararehe. E 60 eka a te pakeha hei kaanga, e 40 eka he tonapi hei aha atu. Teira pea e eke ki te 7,000 peke kaanga a nga Maori i tenei tau. E hanga whare ana, e hanga poti ana ano nga Maori. Kaore e tuturu ana te tere mai a nga tima o te Notana Kaunipene ki konei, na teira kaore e rite ana te tae mai o te meera. Kua mutu te haere mai o nga kai-puke heera.

Te tawhiti o Motiti i Tauranga 10 miro, i Maketu e 9, ki te akau e 6 miro. Hari ai nga Maori i a ratou kai me a ratou hoihoi i runga poti, ko nga pakeha ata tonu ai he tima.

A te Maori ake kai he poaka, he lipi, he kau, he ika, he koura, he pupu, he kina, he manu, he titi. He mahi ano na ratou te patu tohoro, inaianei kua mutu, i te nui o te mahi kaanga, o te hanga whare, o te hari i nga kai ki te tuawhenua.

Kahore he awa nuni o Motiti, engari e 6 nga

awa ririki he puna ano, engari kaore he repo.

Ko te ratou iwi ko Ngatiawa, ko te ingoa hapu ko te Patuwai. Ko te munga o ratou whare he whare papa, e whakapaipāingia ana a roto, e pai ana te tiaki. E rua o ratou whare runanga, e po patu te roa e 20 te whanui, he mea papa ko runga he tiini, na te Maori nga whakauawenga. I te otinga o tetahi i tenei tau ka kawangia ano.

Kahore he kura o te mouti, engari kua takoto nei atu te kupu a te Kawanatanga kia hanga tetahi, heoi e tuku ana ratou i a ratou tamaitiki ki te tuawhenua kura ai, he nui te uaua o tenei tikanga.

No te Hahi katoa o Ingarangi nga Maori, engari ki te tae mai nga mimita o etahi atu hahi ka whakarongo ano ratou.

Kahore e tau ana te huka ki konei, engari he nui te hau. Kaore he ngahere, he si ano he pohutukawa e tipu ana i nga tabataba, he rakau pakeha boki i whakatupuria. E kaha ana te tipu o nga mea katoa ki konei i te momona o te whenua i te pai o te rangi.

No muri iho ano i te whawhai ka timata te mahi a te Maori i te whenua, te whakatupu kaanga, witi. Kahore ano kia okioki te whenua a taenoutia mai tenei ra, kahore he wainakau, otira i tenei tau ki te whakano tera e rua peke kaanga mo te peke kotahi o te tuawhenua e tata mai ana ki te moutere. Na konei ka mohioia te momona o te whenua.

I mea mai te pakeha nana nei nga korero nei i tuku mai ki a matou kia whakaaturia te nui o te aroha me te atawhai o nga Maori o Motiti ki a ia i tonu teanga ki reira. E tino mohioia ana te maauaki i te tangata o nga Maori me nga pakeha o Motiti. ERITA.

PEREHITANA MAKINIRI.

Tona Pikinga.

I WHIAKAATURIA e matou i tera rere-nga o ta tatou manu te puhanga o te perehitana o Amerika; ko te roanga tenei o nga korero mo taua tangata nui, kua tangohia nei i tona turanga teitei e te ringa toto o te kai-kohuru.

He Kotimana te iwi o Makiniri, no te tau 1844 ia i whanau ai, ara ka 51 ona tau. Ko ona matua he hunga rawa-kore, ko Wiremu o a raua tamariki i haere ki te kareti, no te whawhai i te tau 1861 ka mutu tana kua, ka uru ia hei hoia. I te nui o tona toa ka meinga ia hei meihia. I te mutunga o te whawhai ka timata ano tava ako; no te tau 1867 ka tu ia hei roa, ko te kainga i mahi ai ia ko Kemetana (Canton), e 5000 nga tangata. I te tau 1871 ka marena ia ki te tamahine a tetahi tangata mahi peeke. I te nui o te pouiri i te matenga o a raua tamariki tokorua ka pangia te wahine e te mate; i te oranga ake haua tena atu. I te tau 1877, ka 34 ona tau, ka uru ia ki te paremete nui o Amerika. I te tau 1896 ka tu ko ia te perehitana, a i tera tau ka tu ano ko ia.

E 38 nga kawanatanga o te Unaititi Toiti o Amerika, engari kotahi te tino paremete nui i tangohia mai nga mema e 78 i roto i nga paremete ririki, ko te tumuaki o te Kawana-tanga nui e kia ana ko te Perehitana, he mea pooti. Kaore he kingi o tenei iwi, heoi ano ko te perehitana. E 3,557,000 kosa maero te nui o te Unaititi Toiti tata tonu ka rite ki Uropi katoa te nui. Te maha o nga tangata e tata ana ki te 80,000,000; e tata ana ki te 8,000,000 he mangunangu; ko rauo iho i te 300,000 te iwi kiri-wherowhero. No nga iwi katoa te Marikena, engari ko nga tupuna tuatahi tonu o tenei iwi he heke mai no Ingara ngi, i u ki Amerika i te tau 1640; ko te reo nui he Ingarihi.

Te Puhanga.

Ko te ingoa o te tangata mana i kohutu a Makiniri ko Kohorokoho (Czolgosz), ka 28 ona tau, he Ruhia ona matua. No tetahi iwi ia e karangatia nei he "Anakihii." Kei te ao katoa tenei iwi, ko ta ratou tino whakaaro he patupatu i nga kingi i nga kuini. No tenei iwi a Perahi nana nei i kohuru te kingi o Itari i tera tau, he mea ata tonu marie atu ia i a Ameriki kia whakawhiiti ki Itari. I ki a Kohorokoho na te kauwhau a tetahi wahine ia i hiahia ai ki te kohuru i a Makiniri, i mea taua wahine me patupatu nga kingi katoa,

kaati kua hopukia taua wahine. Kua nui rawa te Anakihii ki Amerika. I tu he hui ki tetahi taone, na taua iwi, he hari no ratou ki te puhanga i te perehitana.

I hunaia e Kohorokoho tana pu-hurihuri ki roto i tana hei. Ko te tangata i mua atu i a ia ki te hariu ki te perehitana he Itariana; e toforo ana mai te ringa o Makiniri ki a ia ka kapea e ia ka uakina ata te pu. Ko te mata i te uma i taata. I te tunga ka karanga a Makiniri ki te pirihimana "Kua tu au?", ka hinga ki roto i nga ringari nga. I te mea kua hopukia a Kohorokoho ka whai ano kia pupuhi ano ia, engari tata tonu ka baehaea e te mano, no hemea kaore i whakaaoranga e nga pirihimana. I tona kai-kohuru e tofote a ia ka mea a Makiniri, "Kaua ia e tukinotia."

Te Matenga.

Whi ana whakatari ana nga wahi katoa i te rongonga kua pubia te Perehitana o Amerika, i tuku pukapuka tangi nga kawanatanga katoa o te ao ki te iwi o Amerika, ko Kingi Eruera te tangata i nui atu tana pouiri, tana tangi, i te mea he tangata a Makiniri i whakahoia ki Ingara ngi. I whakatupato ano tetahi ona hoa i a Makiniri otiha i kata ia i mea he iwi whakaaro he iwi-pi-pono te Marikena, e kore e potu i te ratou tumuaki. I te kitenga o Mibi Makiniri i tana tane ka pupuri o raua ringaringa, kaore i hamumu nga waha, na te tane te kapu, "Kia toa taua. Ko te mea pai tenei," ka heke ona roimata.

Tokowha nga takuta ki te tiaki i a Makiniri, i whakaputua e ratou to ratou kaha ki te whai kia hoki mai to ratou rangatira, a ahakoa i kino rawa te taotutanga i kaha rawa a Makiniri ki te whawhai ki te mate. I te taatanga o tetahi o nga mata ka mea, "A. kua taata e ratou tetahi." I mea ano ia ki tana wahine, "Ehara tenei i ta taua whawhai tuatahi. I puta taua i nga mate kino atu, ahakoa kanui te tuapouri, e tumanako ana ano ahau kia tu ano taua." I noi nga wahi katoa o te ao kia pai te Atua ki te whakahoki mai i tana pononga ki te whakaoti i tana mahi i te ao. I puta ano te kupu a nga takuta tenei pea e waimarie a Makiniri ki te ora mai, otiha no te 13 o nga ra ka heke ano te ahua. I nga wahine tiaki i a ia e whakatikatika ana i ona urunga ka karanga ake, "Kaore, e hiahia ana au ka kite i nga takau; ina to ratou atahua." Ahakoa pakiri noa nga takota ka heke tonu atu, ka whakamurie i tana hua wahine. I tope ia ki nga takuta kia tukua ia kia haere. I mea ia ki tana hoa, "Waiho i ta te Atua i pai ai, kua i ta taua." I rangona ano ia e himene ana,

“E whakatata atu ana, e te Atua, ki a koe.” Ko ana kupu whakamutungu ko enei, “Hei konei ra; hei konei; ko ta te Atua tenei; waiho i tana i pai ai.” I te moe te hoa wahine ka mate te tane. U tona ohonga ake ka ui ki te takuta, “Kei te moe te Perehitana?” Ka whakahokia atu e te takuta, “Ae, ko te moe e kore nei he ohonga.” Ka tangi ka karanga, “E te Atua kia aroha ki a au,” katali ia ka haere ki te awahi i tana hoa tane he awlhunga whakamutungu.

Te Nehunga.

I te whakaaturanga a te takuta ki nga mema o te Paremete kua mate to ratou perehitana ka tangi aureere ano he tamariki. I ara tonu te tangata i te po i nga tari nupapa, utari ai ki nga rongo koteru o Makiniri. I te taenga mai o te waea kua mate to ratou rangatira ka tangi tonu i nga tiriti, ko etahi i tupehu ka rapu utu ratou i nga anakihii. I haere te mao ki te whare-hererehe ki te to i a Kohorokoho ki waho ka patu ai, otira kihai i taea i te nui rawa o nga hoia o nga pirihimana. I tangi nga wahi katoa o te ao, i patu waea ki Amerika, i tuku nga kara ki te taenga taua. Kotahi wika i taua ai te whare kungi o Ingarangi. I kauwhau nga mimita i nga wahi katoa mo te pai o Makiniri, mo te kino hoki e noho toropuku nei i roto i te tangata.

I te matenga o Makiniri i Pawharoo ka mauria tona tinana ki te whare hui kia kite ai te iwi nui; tokowaru nga hoia na ratou i kauhoo te tupapaku me te whakatangitangi ano nga peene i te hinene pirangi a te Perehitana, “E whakatata atu ana, e te Atua, ki a koe.” E 80,000 nga tangata i tiitiro ki tona mata. I reira ano a Kamara Ruubiyhera (Roosevelt), te perehitana hou. I watatitia te hinene a Perehitana Makiniri i nga whare karakia o Amerika; tangi ana te tangata. I hauria mai te tupapaku i Pawharoo ki Wahingitana, ki te taone o te Kawamatanga. Ka tae mai te tereina he taone ka tangi nga pere, ka whakamine te tangata ki te tiitiro nei atu ki te kawhena o to ratou perehitana. I tetahi teihana i wharikiatia te huarahi o te tereina ki te putiputi e te kotiro.

No te 19 o Hepetema ka tanumia ki Kene-tana, i hui ai nga tangata rangatira kua a. I tu katoa nga tereina i te haora i nehua ai a Makiniri. I tangi nga pere i nga wahi katoa hei tohu aroha ki a Wiremu Makiniri, te Perehitana o Amerika. I puta ano te kupu kia tae te Tiuka raua ko tana hoa ki te nehunga, otira i te tupato kei kohurutia kihai i haere.

Ki te ki a te waea ka nui te taumaha o Mihi Makiniri, a tera pea e whai i muri i tona rangatira.

Hei te 28 o tenei marama whakamatea ai a Kohorokoho, ma te hiko e whakamate. Kei te tonu te iwi kia nehua ia ki te moana, kei takoto tawa i to ratou whenua.

NGA MAHI A NGA TOHUNGA.

KUA mau ki te whare-hererehe mo te tau kotahi tetahi tangata i Heretaunga, ko Tokomauri te ingoa, mo te mahi tohunga. I mea ia mehemea ki te utua ia kia 37 nga 7 hereni ka ora te tamaiti a tetahi wahine i a ia; i te kore moni a te papa ka utua kia £2 10s., otira kaore te tamaiti i ora, mo te tukuanga ki te wai i mate ai. No te haerenga o te papa o te tamaiti ka korero te tohunga ki te koka o te tamaiti me whakaae ia kia mahia h-ki ka: kahore te wahine ra i te mohio he mate ano tona, otira kei te tohunga e mohio ana. He mea tohe ka whakaae ka mahia ia e te tohunga. No te taenga ki te wai ka whakatakototia e te tohunga ra e tonu nga kohutu ki tanga i te wahine ra, ka tohe kua moe raua a raua iho taua wahine. He tamaiti a Tokomauri na te Piwa, tetahi o nga tino tohunga e mahi nei i te Maori. No te tangata tonu ano ia te he ki te whakarongo atu ki te tinohunga, a raua iho. I mea a Tiati Eruera ka riri te ture me nga tohunga Maori.

HE TUPAPAKU NO NGAPUHI.

HE Tupapaku Rangatira nui no Ngapuhii ki Hokianga, ko Hohua E. Patuone te ingoa, i mate i a Hepetema 12 o nga ra; i whanau i te tau 1825, ko ona tau e 70s. Ko ana mataa ko Eru Patuone ko Te Waaka Nene, nga kai awahina i te Iwi Pakeha i nga raruraru o mua, a he kai awahina hoki i te Whakapono i te wa tuatahi i tae mai ai te Karipitune ki tenei motu ara ki Mangungu i te takiwa o Hokianga. Ko tenei kaumatua ko Hohua Patuone he kai awahina i te tangata Maori, pakeha hoki. Haere atu e te kai awahina i te tangata, ki o tipuna ki o matua ki te iwi i te po.

Na to hoa i roto i te Rongo Pai,

Hapeta Makiri.

Ko Te Waaka Nene, ko te papa-keke o Hohua Patuone, tetahi o nga kaumatua rongonui atu o te Iwi Maori, tetahi hoki o nga rangatira tino piri-poro ki te Kuni, nana i awahina te Kawamatanga nga ra o te pakanga, ERITA.

TE HUI KI ROTORUA.

Na "TIHI WHENUA."

Nga Rangatira i whakawhiwhia ki te Metara.

TE Heuheu, Huitau, Tuwharetoa: Rōera Tateha, Hapuku, Porokoru, Mohi Ata hikoia, Peni te Ūa, Airini Tonore, Kāhungunu ki Heretaunga; Te Haenga, Rongo Hamana, Ihaka Whanga, Kāhungunu ki te Wairoa; Nireaha Tamaki, Tamahan Mahupuku, Te Hūki, Kāhungunu ki Wairūapa; Raniera Wharerau, Tame Haratua, Te Tai, Pene Tau, Hone Heke, Ngapuhī; Whenuanui, Pouawa Tuhoē; Hōri Ngatai, Taipiri, Ngaiteangi; Keepa Rangipūawhe, Ioni Tapihana, Pokiha Taranui, Te Arawa; Karetai, Tame Parata, Ngaitūhū; Kaipaka, Peta Rangūia, Hauiti; Heta te Kani, Kani Pere, Wi Pere, Turanganui; Waikura Tautuhiorongo, Apanui; Te Awanui, Whakatohea; Hōri Ngakapa, Ngaitūmaru; Taonui, Maniapoto; Ropata te Ao, Raukawa; Ratana Ngahua, Ngatiapa; Tutango, Ngapakī, Ngatiruanui; Takarangi, Wiki Keepa, Whanganui; Te Houkuman, Ngatiporou. E 39 nga rangatira tane, tokorua nga wahine, tokotoru nga mema.

Ehara nga metara ake i te mea nui; i anuanui ai etahi tangata ehara i te mea mo te korenga e whiwhi metara, engari mo te whakaparabakotanga a nga kai whakahaere i nga metara, mo te whakaparahiakotanga i te marae i tutataki ai nga iwi katoa o te motu. Ko wai te tangata ki te whakahaweatia e kore e ahua manae ano te ngakatu, e kore rawa e tau mai te whakama?

Pitopito Korero.

I mea te nupepa o Rotorua ki te wa e tu ana te haka, i rangona ki te taone te ngatutanga o te whenua, ano he ru!

I oha iho te Tiuka i a Timi Kara kia haere atu ki Ingarangi ki te ra e whakawhiwhia ai te Kingi, ki te haere atu ia me hari atu ano hoki tana hoa wahine, a Materoa.

I homai e te Tiuka he wati ki a Timi Kara, mana e hoatu ki tana hoa wahine, engari hei tetahi rangatira o tona hapu tiaki ai. E taera ana, tana wati te hui hei karaka; kei tetahi taha ko te whakahaia o te Tiuka raua ko te Tiukihī.

He maaha nga haka hurihari kai a nga iwi i Rotorua, ko te tino haka tino pai atu ia ko ta Whanganui:

I a me, nati, nati!

I eke ki te £50 nga moni whiu i te hunga takahi ture i te Puni. I tubaina ki nga pirihimana tenei moni.

I huaina e te Tiuka raua ko tana hoa wahine he ingoa mo nga wehenga e rua o te Tai-Ra-whiti. Ko Ngatiporou ko te (Duchess' Own), ko Ngatikahungunu ko te (Duke's Own), ara i whakaritea enei iwi ki te ope hōia.

Ki te ki a te tangata tokorua nga tangata o nga ope whakaeke i mate ki Rotorua. Ki taku mohio tokouua ano ano ko Hōhepa Hikutaia raua ko tetahi no Ngatirapa. Ko tenci tokorua anake ta takata Pomare i mohio au. Ki tetahi korero he kotiro te tokotoru. I kite rawa au i te waiata a tetahi paketa mo te te matenga o Hōhepa.

I mua atu o ia kainga o ia kainga o Ngatiporou ka tu a Mihaka ki runga i te tua wai o te wharau, ka powhiri i nga rangatira o nga iwi katoa kia haere mai ki te kai:

Te Uonairanga, haere mai ki te kai. Tere, tere, tere rawa!

I heatu e Tunui a-Rangi ki a Mehaka £178, me te metara.

I nga wa o mua i a Kuini Erihapeti e whakangaanga ana ki te whakawhiwhi tetahi wahi puni, ka imihia e Waata Rari tona koti ka tohaina ki nga waewae o te kuini. Na, no te taenga o te Tiuka raua ko tana hoa ki Ohinemutu ka tohaina e tetahi mimita Maori he kahu maori hei whakawhitinga mo te Tiukihī i te wahi.

I a te Arawa e whakaata ana i a ratou haka i Ohinemutu ka tu te waewae o tetahi tangata i te huata, puta rawa i tetahi taha. Kaere rawa tenei i tu ana ngahau.

He Kupu Whakamutunga.

Kaati pea te kukume roa noa, e te iwi, i nga korero o te hui whakabarahara i tu nei ki Rotorua; e wamsha pea enei korero i enei ra otira hei korero ngahau ki nga whakatupuranga e tu mai nei, ma ngaro atu tana ki te pō. I whāia e au kia tika aku korero katoa, i whakamihia e au taku i whakaeke ai he pai, i whakakino au ki te mea he; otira e kore au e mea i tika katoa aku korero, ko nga he ehara i te mea ata whakaro kia he, engari na te kore i mohio, na te ware-ware ranei. Ki taku whakaaro ia he marama, he nui, he ngahau nga korero a Te PĪPIWHARAUROA mo te Hui ki Rotorua. He whakamanamana pea tenei. E te iwi ko taku kupu whakamutunga kia warewaretia e koutou nga mea o aku korero

kaore i tika ki ta koutou whakaaro. Ko aku korero a muri ake nei mo nga wahi tipua, whakamiharo o Rotorua. Heoi ia e te iwi Tena koutou!

Kia Ora! Ae, kia pena!

(*Ko te mutunga.*)

**NGA KORERO O TE HUI TUARIMA O
TE KOTAHITANGA O NGA TAMARIKI
O TE AUTE.**

I TU KI PUTIKI-WHARANUI, WHANGANUI, I

TE 7 O NGA RA O TEHEMA, 1900.

(*Te roanga o nga korero.*)

(*e*) TE ORA MO TE WAIRUA.

KO te take tuatoru tenei, ko te *Whakapono*. Ki te kore te Atua hei awhina i te mahi a te tangata, e kore te mahi e tu. Koia e te iwi i utaina ai te mahi a koutou tamariki ki runga ki tenei kaupapa tu ai. E ki ana ko te Karapitire, ko te wehi ki a Howa te timatanga o te matauranga: kia waiho ko te Atua ki mua i a tatou hei tohutohu i nga mahi: ko nga mahi me timata, me mahi, me whakaoti i roto i a ia, kia manakitia ai. Na ko te whakatinanatanga o ta te Atua tikanga ki waenganui i a tatou ko te Hahi o Te Karaiti, he mahi nga peka i roto. Ko nga rohe ohenga takiwa i raro i nga Hahi he parihia. Ko nga kai-mahi a nga Hahi ko nga minita kirakia. Ko te hini hei whakatangatanga i nga ma i a nga Hahi, he moni, hei whangai i nga minita kia ora ai te mahi i a tatou mahi, hei hanga wharekarakia e whakakopai ai nga i anga o ia pa, o ia pa, ki te karakiri ki te Atua. Ko matou e awhina ana i nga minita, e taitoko ana i nga whakaheke kofu mehi hei ora ga mo ratou. Kei te kite matou i nga ngohi o tangata o te Hahi Maori a kaore i te mangere ki te whakaatu. Otira me ata whakaranga ano etahi o o matou mahara mo runga i tenei take:-

1. Kei te ako iho mo matou kia a matou kei mangere ki te whakakapi i nga tuu nga o nga minita kua mate, kua kaumatua i tenei. I roto i enei tau e iwa kua pahure nei i kua ma rima, o matou kua wehea atu mo tera huarahi, tokowhitu kua whakaputanga, toko-

waru kei te whakaakona. No te Hahi Mihimare enei - tera atu o te Weteriana apiti atu ki nga tamariki o Te Kara o Tipene.

2. Kei te hapai matou i te wero a Te Wiremu e takoto nei i runga i nga Pihopatanganga o Waipatu, o Akarama, ara, kia kohia e nga parihia Maori o roto o enei Pihopatanganga kia £4000 manā e tapiri ki te £2000, hei whangai i nga minita i te mea ka tata te takirihia atu te oranga o nga minita Maori e ahu mai ana i te Hahi Matua i Ingarangi. Ko te wahi e kaha ana ta matou whakahaere i tenei take ko te Pihopatanganga o Waipatu e takoto nei tona rohe i nga Kuri-a Whare ki Heretaunga. Na kua whakaae a Ngatiponou hei a ia te hui tuatahi mo tenei take, ka tu ki Waioamatani, Waipatu, i te mau ana o Mache tau 1902. Hei reira ano hoki tu ai te hui o te Kotahitanga o Te Tiriri o Waitangi, me ta matou nei Kotahitanga.

He roa enei korero, otira e whai ana matou kia ata marama mai koutou ki te whaiti, ki te whaiu ranei o o matou mahara, ki te tiketike o nga wawata. Ko tona whakapongonga i o nga kupu, he poto non, ara, ko te kaupapa o tenei mahi ko te **whakapono**. Ka utamana iho ki runga ko te **matauranga** naa ko te **ahu-whenua**, ma te aroha non o te Atua e pupu nga mea e toru hei taonga nei te ngakani e manaa ana, e aroha ana ki te iwi Maori. Koia ra tenei e te iwi taku paipera, taku tu te ropu iti rawa i roto i a koutou. Kaore i te whana kua ki nga koikoiko, kaore i te kaka ki nga mea teitei rawa, engari kei te para haere i te huarahi i raro non nei i nga wahi ngawari, i nga wahi manama, me te tumanako atu ano ki nga mea nusu kei tawhiti e tu ana mai. Ka ai koutou, he aha te Kotahitanga o nga tamariki e rangona nei? Koia ra tenei, ko te ihu o te ope tau e mana te mosemoa kia ora te iwi maori, tera atu te tangata nga ma te tangata e whakaaro. Katahi ra pea koutou ka mea mai ki te waiho o te tamaiti ki te whakaraunga i runga i ma ratou. He toka non, kei te awangawanga matou kei toraweti mai koutou nga kumutata, koutou nga rangatira. Me pehea nga kupu nei "*Kupu te ruha, ka hao te rangatahi.*" "*Kiaia taitea, rua taitea*, tu ana ko taikaka anake." Tuku mai ko matou hei pononga ma te iwi, hei hao i nga ika, hei kau moana, ko matou ko a koutou tamariki: ina na ki raro i o koutou waewae nei takataka ai i enei ra, kia aro te manaa, kia taha ake koutou, ka koikoiko ai ko matou anake. Engari manaukita mai te mahi nei: mehe mea i tupu mai i whenua ke non atu, e tawhiti rawa atu ana i a koutou, e tika ana pea kia matakama koutou,

kia whakatatare roa. Ko tenei i whanau mai ano i roto i a koutou, e tata rawa ana ko i koutou taha, tapuhitia hei taonga: kei tangi te tamarihi, ka rere noa te whakama ki te rae ka hewa.

Heoi ra nga whakamarama. A muri ake ko nga korero o te hui ki Putiki i tae ai matou i te raumati ka taha nei ki te riu o Whanganui i runga i te powhiri a Wiki Taioke ratou ko ona tungaane, i atawhaitia ai matou e tera iwi: i poua ai te pou ki reira a waihotia atu ana hei tiaki ma nga taitama me nga kotiro o Whanganui.

RUKA, RONGOPAI.

Oketopa 18.

AHAKOA he mea nui ake ana pukapuka i nga pukapuka a tetahi o nga Apatoro he iti noa iho te korero i te Kawenata Hou no Ruka. Heoi ano nga wahi i whakahuatia ai tona ingoa: ko Koroho iv. 14, "Tenei te oha atu nei ki a koutou a Ruka, te rata aroha;" ko 2 Timoti iv. 11, "Ko Ruka anake kei a au;" ko Pirimona 24, "Ko Rimaha, ko Ruka, oku hoa mahi." Na enei rangi i mohio ai tatou he tino hoa ia no Paora i tona noho tuatahi ki te whare herehere ki Roma, i te mea e whai hoa ana ia, i tona herehereenga tuarua hoki, i te mea kua whakama te munga o ona hoa ki a ia. Ehara ia i te kotinga, ara i te Hurai (Kro. iv. 17). He kupu fito noa te kupu a etahi o nga tangata o mua; ko ia tetahi o nga akonga e 70 i tukua e te Karaiti; ko ia tetahi o nga Kariki i hiahia kia kite i a te Karaiti (Hebani xii. 20); ko ia tetahi o nga akonga tokorua i haere ki Emaua (Ruka xxiv. 13). Tena ko tenei i tika pea ta Eubepiu, ta Hierome, he tangata ia no Anatioka: i mohio hoki ia ki nga mea o te Hahi i reira. Ki te ki a Akufini i reira ia i te takiwa i puta ai te kupu a Akapu mo te mate-kai meake nei e pa ki te whenua (Mahi xi. 28). Ki te mea e tika ana tera he mea whakatahuri pea ia e Paora i te mea e mahi ana raua ko Panapa ki reira.

Engari kaore he kupu tuhura i a Paora ia i mua atu i tona haerenga ki Makoronia. (Mahi xvi. 10). Na te whakahuatanga i te kupu "matou" i mohio ai tatou kua uru ia ki nga hoa o Paora ki Toroa.

I tikina pea ia he tauwha no te mate o Paora, he takuta hoki ia.

I piri ia ki a Paora i a ia e haere ana ki Piripi. I mahue hoki ia ki reira, i whakahuatia hoki te "ratou" (up. xvii. 1.) I te mea kua pahure nga Lau e whitu ka hoki a Paora ki Piripi—ka whakahuatia ano te kupu "matou" (up. xx. 5). Kahore kau he kupu mo ana mahi ki reira, engari e mea ana nga kauhanga o te Hahi, i te whakaora ia i nga mate o te finana o te wairua hoki; ko ia hoki te tangata i korerotia e Paora (2 Kri. viii. 18) "te teina kei nga hahi katoa nei te whakamoemiti ki a ia i roto i te Rongo pai;" ara i runga i tona kaha ki te kauhanga i te Rongo Pai. Ki te mea ko ia tana teina i whakahuatia ia ki a Taituha ki te kohikohi i

nga ohaoha mo nga teina rawakore ki Hiruharama. I haere tahi raua ko Paora ki Hiruharama (Mahi xxi. 18). I Hibaria hoki ia i te takiwa i whakatika ai a Paora ki Roma. I uru hoki ia ki nga raruraru i pa ki a Paora i tona haerenga. Kahore kau he kupu mona i muri mai o te taenga atu ki reira. He nui noa atu ia nga kupu fito noa a etahi o nga kauhanga o te Hahi mo tona whakamatenga, mo tona kaha hoki ki te tihitahi whakaahua.

No mua atu i te tau 168 a.D. te kupu nana te Rongo Pai me Nga Mahi. He mea marama hoki te kupu i te mihii ki a Tiopira na te tangata kotahi ana pukapuka. I mohio ia ki nga mea i pa ki a Paora, ko tona hoa hoki ia: a i a Paora e noho herehere ana ki Hibaria i rongo pea a Ruka ki nga korero mo te Karaiti, i whakaritua nei e ia hei Rongo Pai hei whakaako i a tatou.

HE RONGO KORERO.

Te Rere-Rangi.

IEKE etahi tangata tokorua o Tiamana ki runga i te parunua ara i te rere-rangi; i tae ki te 6½ maero to raua tiketike ki runga ake i te whenua. Ka 800 putu to raua pikinga ka huri o raua whakaaro, me te piki tomo ano to raua waka i roto i nga kapua. I te 3280 putu e rangona ana ano te tangi o te kuhi o te kau; i te 20,000 putu te haruru o te tereina; hei runga ake kahore tetahi mea e rangona. Ko te 6½ maero te pikinga tiketike atu kua taea e te rere-rangi.

Te Kura o Okoha.

Ki a HAMONA PATETE, Te Hoiere.

E hoa, tena koe. Kua tae mai to pukapuka. Kaore rawa he kupu kotahi a Riwai Hiwinui mou i ana korero mo te kura o Okoha. Ko nga korero i kore nei koe e pai na te ETIHA ke ara mo te peinga e Ngati-kuiu i to ratou kainga, e ai ta te nupepa pakeha. Kahore koe i mea he teka taua korero. Mo te kiinga i a koe he "poropiti"—he ingoa tena e meinga ana e te pakeha mo nga tangata e whakaputa ana i o ratou ingoa mo nga mahi whakatu karakia me era atu mahi, pera me Te Whiti.

He Tangata Rangatira.

Tetahi rangatira atu o te ao ko Anaru Kanneki (Andrew Carnegie) no Amerika. Te nui o ana moni £40,000,000, engari he tangata ngakan-makoha. I tera tau e £600,000 ana moni i tuhaina e ia hei painga mo te iwi, hei hanga whare pukapuka. Kei te tuha tonu ia i ana moni. E mea ana ia he kino te mate rangatira o te tangata. Ko tona iwi he Koti-manua, he tino rawakore ona matua. I tona timatanga ki te mahi e rima hereni tona utu i te wiki. Na tona manawanui, na tana mau ki nga tohutohu ana matua ka nui ia.

HE MAORI TOA.

I TE 29 o Hepetema ka huripoki tetahi kaupuke ki Ihi Keepa, i te nui o te mangai, ko te Whakapai te ingoa. I kite nga Maori i uta i te tahuitanga; ko nga pakeha i pupuri ki te takere o te kaupuke, otira i te nui o te ngaru ka takataka ki te moana, ngaro tonu atu etahi. I te tiao kino o te moana kihai rawa nga Maori i ahei te baere ki te whakaora i ana pakeha, heoi ano ka titiro tonu atu ki te pakeha e maramate ana mai i te moana. Otira i kitea atu tetahi e pupuri ano ki te papa, e kau ana mai ki uta, kihai i roa kua ngeuge. Ko te rerenga o Henare Kohere ki te moana ka kau ki te whakaora i ana pakeha a ora ana i a ia. I mea tana pakeha nei kore a Henare Kohere kua mate ia kua kore ona kaha. I muri mai ka kitea atu ano tetahi o nga pakeha i te moana. Ka rere ano a Henare me tana tuokete me Mokea Potae ki te moana, i whirikia he taura ki o raua hope. Ka tata tonu raua te tae atu ki te pakeha ra ka toremi tera ki te take o te moana, kore rawa i pua ake. Tokowha o nga pakeha i mate kotahi ano te mōchiu. Kāuū te whakamihī o nga nūpepa ki te toa o enei tangata.

He Whakawhetai.

E whakapuaki ana ahau i taku ngakau tino whakawhetai ki nga Maori o te Ihi Keepa mo te ratou aroha ki a au mo ta ratou atawhai i muri mai o te pakarutanga o te Whakapai, ko taku tino whakawhetai ia ki a Henare Kohere i toa nei tana rerenga ki roto o te mate kua tae ora mai ai au ki uta. E whakawhetai ana hoki ahau ki nga tangata o Turanga i kohi-kohi nei moku.

HEMI PEETI.
(James Bertie.)

HE RONGOA MO TE WERA.

I ENGA tangata katoa e titiro ana i Te Pihihikarua, whakamatauria taku rongoa ki te whakamatau tetahi tera ia e kite i te tanga manawa; he rongoa kaore e roa e kimi ana ka kitea, e kore e riro te kapa hei utu. Ehara i te kēhua i whakaatu mai ki a au, ehara ranei i te moemoea, engari he kawenga na te manaa ka whakamatauria, a kitea ana he tino pai. Kua tuarua whakamatauranga i muri iho o te kiteatanga.

Te mate mo tana rongoa he wera i te ahi i te wai wera ranei. He parareka parare -

taewa-riwai me waruwaru kia hungahunga-pepe ngawari-ngakungaru ngakongako-ka whakapiri ai ki te wera; tere tonu te ngawari o te wera; ki te ora e kore e kukuti. Ki te pa mai ano te manaa tangohia tena ka hoatu he mea hou. E tono ana au kia penoi nga tangata tohunga me whakaatu i a koutou rongoa aha ranei kia rongu te katoa, kia kitea ai te tika te aha ranei, penoi me au kua whakaatu nei i taku kia kitea te tika o taku te he ranei e te katoa. Kauaka e huna hei whakaputi ki nga ngakau ngoikore kia riro ai i ena Upatipu paripari maringa tahupera-tihanga-raureka hianga whakahanga horihori koreto parau tohoro.

Me penoi me ta Te Karaiti mo nga me tana Rongo Pui, kaore e huna ki te kokonga. Ka huna te tangata ki te wahi pouni he tohu tena he tangata whakariharaha ia, ki te huna ano nga mahi a tetahi, he tohu he mahi kino. E hua-hua ranei te konohi pai i manaa-atea? Kaore. Pena ano te tikanga tinhangakore a toa.

NIKORA TAUTAUA.

NGA KORERO O TE TAPIHANA.

KO Te Tapihana (Tapsall) he apihā manaa, i noko ki Maketu, moe ana i tetahi wahine o Ngatiwhakaue, ko Hineitarama te ingoa. Ko tana mahi he hokohoko muka i nga Maori, ko nga utu he paura he pu. I pakaru te kaupuke o Te Tapihana, pua ana nga kaubo paura ki uta. I whakawhangia e te Maori ki te Kotoiti, hei teira ka timata te tauraki ki te ahi. I whiriwhiria he rangatira anake hei tangotango i te ta-ngo tangatira i te paura. Whakamahaua ai i te tata wāwhe ke katoirohi i te paura, no te weranga ka paku mate katoa tana iwi. Katahi ka waiatatia e Te Arawa:

Te Mōka i te reipo, te aka na Tonoa;
Whana ki Maketu, ki a Te Tapihana;
E kōmā mā te ngongohā o te Tiuka,
Ka u ka mā, i a te Tēketapu ra.
Nana i homai te kaabo te paura i Orapu
Ka moe ka te wāre, e whakataua koutou
Ki te ahi na Tawā, te Hinanga-a Toki e

I ahua rite rawa tenei pohelētanga o te Maor ki te ruinga i te paura i te pōhehe he pu ka rau.

Tokowha nga tamariki a Te Tapihana; ko Ieni no Akubata nei i mate ai. I tu apihā hōia ia, i ta; mai ki te whawhai i Ngatapu i Turanga nei. I tu ateha ano ia mo te Kooti Whana. He tangata tu marae no Te Arawa, ko ia tetahi o nga tangatira i whakawhiwhia e te Tiuka ki te mataua. ETEA.

HE KAIPUKE PAKARU.

I TE otinga o tetahi kaupuke wawahi topiro o te Ingarahi ka rere mai i te tai raki ki te tai tonga, ko te "Kopara" te ingoa. He manuaō tino tere atu tenei, e tata ana ki te 30 maero i te haora tona tere ina whakapaua tona kaha. I tupono ki tetahi marangai pakaru tonu atu, i pa ki tetahi toka, i pakaru raneti i te tere rawa o te haere i whati tonu i waenganui. O nga tangata 73, 12 ano nga mea i ora. Ko tetahi i te kitenga atu kua ki te poti ka karanga, "Kaore he ruma, aua atu au," ko te toremitanga.

No era mirama ka pakaru ano hoki a te "Whaipā," i rite tonu te hauga ki a te "Kopara." Kei enei manuaō anake to raua na hanga, me o raua na wira, i hangaia kia tino tere rawa te haere.

"KAUA E TUHATUHA."

ME A ke ka hangaia he ture mo ia taone i mo ia taone, kia whiua nga tangata e tuhatuha ana ki nga tiriti. Kua panuitia e tetahi huhihuinga takuta he mea kino te tuhatuha, he take e puta ai te mate ki etahi atu tangata.

I nga korero a Takuta Mua mo te Mate Kōhi i taia e Te Pīpīwharauraō, i mea taua tangata kia kua te tangata e pangia ana e te mate kōhi e tuhatuha noa. Ko te huare i puta ake i nga ate wharowhāro i te wahi i puranga ai nga purapura o te mate kōhi, ki te tuha te tangata ka riro ake etahi o aua purapura, ka whitingia e te ra, ka nui te kaha. E mea ana te pakeha he Maori te iwi kaha atu ki te tuhatuha i nga tiriti.

Tetahi ano he tikanga kuare te tuhatuha noa o te tangata; te tikanga rangatira kia kua e kitea te tangata e tulla ana. He tika te whakapae a te pakeha mo te Maori. E tuhatuha ana te Maori i nga tiriti, i reo i nga whare, ki waho i nga matapihi, kaore he wahi o te tangata ki te tuha. He tikanga weriweri te tuhatuha, kia mohio tatou. Te wahi pai hei tuhanga ko i te ahi kia kainga atu ai e te ahi te kino me nga kakano o te mate.

TE PIPIWHARAUAO.

A NA taku kōhi, £1, ki to pēpa. Kia kaha kia ora Te Pīpīwharauraō. — W. STAINFON, Pahatua.

Kua e mutu te reo mai ki a ahau, e manu e. Haere mai, Haere mai. — TUMATAHI, Ohau, Rotorua.

E hoa, tena koe, kia ora koe, te manu hei manu haere i nga korero o nga pu mahara ki a marae ki a marae. — WIREMU TAL, Taheke, Hokianga.

Kua tae mai te manu nei ki a au. Ka hari au koa mona ka tae mai nei; ka rongohoki i ana koronui o te ao me nga korero o te hui o Rotorua. Kia ora tonu koe e manu. — MITIKAKAU OTENE, Mangamuka.

E hoa, tena koe e mahi mai na i ta tatou pepa; e mihi nei taku ngakau ki te kaha o ta tatou manu ki te kawe haere i nga rongohoki ki nga wahi o nga motu e rua nei. — REV. HEMI HUATA, Mohaka.

Kei te Kareti o Te Rau, Kihipane, e taia ana tetahi pepa Maori tino pai, he atahua tona ingoa, ko Te Pīpīwharauraō. E mea ana te Maori "ko ta tatou manu," ko nga moni whangai e kīia ana ko "nga hua kareao ma ta tatou manu." — *Auckland Star*.

E tukuna atu ana e ahau te *Church Chronicle* kia kite ai koe i aua korero e mea ana ahau, aroha mo te mahi nui kia timatara na e Te Kotahitanga Whakaoa (Kotahitanga o Te Aute). E hiahia ana ahau ki te whakawhitihiti i te *Church Chronicle* mo Te Pīpīwharauraō. — GEORGE H. FRODSHAM, Etita, Brisbane, Ahitereiria.

I te mea kua rangona nuiā te reo o Te Pīpīwharauraō ki nga marae kainga o te motu nei, e hoa he tono atu hoki tena naku kia tukua mai he pepa maori, hei tiriti i te pai o te manu, hei whakaaari haere ki oku iwi i te taonga nei. he taonga nui whakahaeraha. — TAU RAE TOI, Opononi, Hokianga.

Ki te manu tangi pai ki a Te Pīpīwharauraō, tena koe! Kei whakamutua e koe tau rere mai ki a au. He takiaua kore tenei mo te hua karamu i a au, engari tukua atu kia taea te mirama e heke iho nei, hei reira ka tukua atu ai te hua matamua o te Raumati, oira ki te pai koe. — W. E. SMY, Pouterere, Hawke's Bay.

E pai ana e te hoa aroha. Kaore etahi tangata e pena me koe, ahakoa he moni ano a ratou kaore e whangai ana i ta tatou manu. — ETITA.

NA TE ETITA.

HE tikanga na matou te kore e panui i nga korero a nga tangata hei mahi moni ma ratou, kahore he ahatanga ki te nui o te tangata; aua nga "advertisements." Ki nga nupepa pakeha ka utua te taanga o enei tu korero. I mea tetahi tangata kia panuitia e matou nga korero o tana tariana hoiho, ta tetahi mo tana hoiho i ngaro, ta Heropete Rapihana o Pukepōmo tana pouaka i ngaro. E kore rawa e taea te whakaki i Te Pīpīwharauraō ki enei korero kahore nei he painga ki te nuinga o te tangata. Ki te whakaaetia e matou enei tu panui tera e kapi tonu Te Pīpīwharauraō i enei tu korero. Te mea pai ma koutou ano e panui ki o koutou na takiaua.

Na te Hapara Paatāhuri o Maketu etahi korero he whakabe me etahi o nga korero mo nga whawhaitanga o Te Pokiha. E mea ana ia ehara i a Te Pokiha te pakanga ki Te Kaokaoira. He nui ana kupu, engari kaati noa pea i te mea kua whakaaturia nei e matou tana whakabe. Ko a matou korero mo nga riringa o Te Pokiha he mea tango mai i te nupepa o Rotorua, i te *Hot Lakes Chronicle*.

HE URI TANGATA.

KI TE ETITA O TE PUPUWHARUROA.

E HOA tena koe, te kai whakahaere i te taonga o te motu, heoi te mihi. He inoi atu tenei ki a koe, he hiahia noku kia tukua enei kupu e whai ake nei ki roto i Te Pupu. Koia tenei. I nga wa o mua atu i te tau 1840 tera tetahi wahine no Ngatiporeu ko Kapuaiterangi tana ingoa. I te tau 1842 ka tae mai tetahi pakeha tangatira o te Papihama ki te Rawhiti nei, ara ki te kawae mai i nga mea kaha mo te whawhai, ki nga tangatira; ka whakaaro a Te Houkamau me toa i wai mo te pai o te tangatira nei, ka tapaea he wahine, ka mea a te Papihama. "Me hema kaore aku wahine me aku tamariki tera e muna e au enei wahine, ko tenei me muna e au ko te kotiro nei ara ko Kapuaiterangi hei mauaki i aku tamariki." Ko tenei wai he hei tuahine hia Huarira Porourangi, ki a Te Houkamau, ki a Mangapouri, i unga i te taiti o nga pupua i puta mai ai tenei haunga a tangatira. Na ka riro atu te wahine nei, ka ngaro te koreo muna; haere nei tae mai ki te tau 1855, ka tae mai te uri o te wahine nei ki toku kainga ki te Kawakawa nei, raua ko Hotepa Kaitapuna. Ka whakaatu ia i a ia he tamaiti na Kapuaiterangi; ka chi nga morehu kaumatua ka whakaatutia ona haangatanga, ko Y. ka Matauru, Pihia Tamauahi, Koroneho, Hiti Houkamau, me au hoki, ara tenei ingoa hapa o roto o Waiapu, te Whanau-a-Mahaki. Ko te ingoa o tangata nei ko Ihaka M. Te Wariu.

I panuitia ai e au te nei koreo he mea kia marama ai te taha ki te matua tane o tenei tangata he tino tangata ki te matou nei taha, ko te ahua tera o te take i tukua atu ai tona koka ki te koreo a o matou nei keke; kia penoi hoki te ahua o nga uri a Porourangi i riro i nga wa o mua te marama. He aha ora koutou katoa.

Na to koutou hoi,
HOKI MAUI.

Te Aratoa, Waiapu.

TE REIHI IATA.

KUA mutu te reihi ki Amerika o te Karanapia (Amerika) raua ko te Hamuraka II (Iugarangi). Kua riro ano ia te Karanapia te kapu. He reihi tino mai tenei whakapokiri ai nga whakaaro o te no katea. Kua 50 nga tau i takoto tona ai ki Amerika te kapu; ko te whai a te Iugarangi kia marua ki Iugarangi. I tera tau i mate a te Hamu-

raka I a te Karanapia, i tenei tau ka hangaia ano e Te Tuamati Ripitana a te Hamuraka II kia tere ake, otira i mate ano ia te Karanapia. I tata ki te £100,000 te utu mo te mabunga i a te Hamuraka II. I hangaia a te Hamuraka kia kaha kia taumaha, he ture hoki mana ano e whakawiri i te muna; ko tona taumaha 172 tana, mo te Karanapia e 91 tana.

No te 26 o Heptemna te reihi tuatahi, kaore i oti, mo te mea he ture kia oti te 30 maero i roto i te 3 haora. I tauohetohetou te haere a nga kapuke matu oati; ka kaha te hau ka tere a te Hamuraka, ka iti te hau ka koki i a te Karanapia. I te mutunga o te reihi e toru kaita meo a te Karanapia ki mua. I te whakabokohoko i te reihi ka puta ko te Karanapia, e 200 tari ki mua. I te muna rawa o nga heera o te Hamuraka i hoatu kia te Karanapia e 43 ha kene hei haurikapu.

I te reihi tuama ko te Hamuraka tona i mau hei te pikanga ki te hau ka mihine i te hoi tauwhanga, e 78 hekene o te Karanapia ki mua.

I te reihi tuatoru ko te Hamuraka i tae wawe ki te mutunga, engari na tana haurikapu ka mate ano. I te mea e toru reihi i riro i a te Karanapia i roto i te tino reihi ka whakamutu te reihi ka riro hoki te kapu i a Amerika. Ki te whakaro a te tangata ki te tika tera, ki te mui te hau e kore e kaha a te Karanapia i a te Hamuraka.

Te Kura Kotiro Maori.

Ka mui te kaha o nga pakeha o Otepoti (Dunedin) ki te taatoko i te kura Kotiro. I to te hokohoko a te wahine a te Mea o tana taone; ko nga moni e £28 mo te kura. Hei tenei marama ka tona ano he hokohoko a nga wahine whakaako o te kura o Portobello, he ta me e tata ana ki Otepoti. Kei te whakaaro nga karoro o te karoti o Otepoti ki te whakatu he hokohoko mo ratou, ko nga moni mo te kura kotiro. He whakaaro tenei ki o ratou tana Maori.

I panuitia e matou i tera putanga o Te PUPUWHARUROA te hiahia o Mihi Kiiti, heke retari o te kura, kia raranga kote nga wahine Maori hei whakarawe moni mo tenei kura. E nga wahine kauaka e ngakau taumaha e manganee, kanui te harakeke, te ringaringa te tauma. Kia pikupaku te kete. E kore e hapa te hokoma o te kete ki Otepoti, e mui hoki te utu. E hika ma, kei whakama tatoru i te pakeha, nga pikera o Otepoti, kaore nei e kite ana i te Maori kaore hoki o ratou awhiwhitanga mui ki a taton.

“TAKITUMU.”

KI TE ETITA O TE PIPIWHARAUAROA.

TE Manu tangi pai, e whakaatu ana tona reo i te taenga ki te tau hou. Tena koe kia ora nga kai hauutu i a Te Pipi. E hoa, tena hoki tukua atu enei korero, kia kuitia atu e Te Pipi ki nga marae e rere ai ia, ahakoa tika, ahakoa he, ko enei kupu kia tangona, hei matakitaki.

Tera he waka i rere mai i Hawaiki, ko Takitumu te ingoa, ko te waka tenei i eke mai ai a Tamatea. E rua nga Tamatea kei konei e korerotia ana (1) Tamatea Pokaiwhenua, (2) Tamatea Kairewa. Ko Tamatea Pokaiwhenua tera i eke mai i runga i a Takitumu. Ko tenei waka i u tuatahi mai ki tenei awa ki Rangaunu, he puaha tenei awa no Kaitiaki, e tata ana ki Patengarenga, ki te awa i Muriwhenua. I noho a Tamatea Pokaiwhenua ki Rangaunu me Kaitiaki. I noho tahi hoki a Tamatea ki a Kauri ki te tana a Tawake. I runga i nga korero kei konei i whamau ki konei te tana tuatahi a Tamatea Pokaiwhenua; huaina iho te ingoa ko Muriwhenua na tenei tana a Pokaiwhenua i tau ai te ingoa a Ngaitamatea ki nga iwi kei era takiwa, tae atu ki Muriwhenua. I mutu ai te noho a Tamatea ma ki konei, he kore no Rangaunu me Kaitiaki i riro i a raua ko Kauri, he whenua pai hoki enei, he momona. I tauohe hoki a Tamatea ma ki tetahi tangata ko Ruakerepeti te ingoa, kia riro no raua a Rangaunu. I mea a Ruakerepeti, e kore ia e pai kia riro tika taua whenua i a Tamatea ma, engari me kerī e ratou ko tona iwi he awa kia rere mai te awa o Kaitiaki hei taupoki i taua whenua. I pera ano hoki a Tamatea ma, e kore raua e waiho tika i taua whenua, engari me whakakino, me kerī e raua he awa kia puta ki te tau tuauru kia puta mai te moana hei taupoki i taua whenua. Otiira kahore ta raua awakeri i puta ki te tuauru, ka whati nga toki; no reira te karanga nei, “E Kauri e, ka whati nga toki,” ano ra ko Kauri, “Waiho ra kia whati ana, e whati ana ki nga mahi rau a tana a Tawake.” Tenei ano awa waikeri inaianei. Ka mahue te whenua nei i a Tamatea ma ka eke mai i taua waka i a Takitumu ka alu atu ki nga wahi o renga na. I te mahuetanga atu o Rangaunu i u mai tana waka ki te Auere, e aronui atu ana te tihiro ki Nukunauua, he toka kowhatu kei te wahapu o Mangouui. No raua i reira, ka tae mai nga kai-pupuri i a raua kia kaua e haere atu, no reira te whakataraki nei, “He rangai maomao ka taka i runga o Nukutaurua,

e kore muri e hokia.” Ko te haerenga atu o Tamatea ki te pokai i te whenua nei.

Heoi ka huri,

NA MATIU KAPA.

Kaikobe, Bay of Islands.

PITOPITO KORERO.

I TU he whakakitekite tangata nui ki te whenua o te Wiwi, kitea ana tetahi ta ngata e 22 ona tau, ko te roa e 9 putu e 2 inihī, ko tona taumaha e 32 toone. Kua taumautia ia ki tetahi wahine e 8 putu e 3 inihī ko te roa.

Kua whakawhaitia te rohe o te takuta i whakatapua nei i te matenga o nga tamariki o te Whanau-a-Apanui, ki Motu: Kei Hauriri ki Toka puta ki Te Kaha, ki Orongo-i-Humui; ko Orongo-i-Humui ki Toka-puta.

Kamui te manaaki a te iwi o Kawata i te Tiuka raua ko tana hoa. Hei nga ra timata nga o Noema tae ai raua ki Ingarangi; e eke mai ana te Kingi me te Kumi ki runga i te iata kingi ki te powhiri i a raua.

Kei te haereie hoki te Ta (Emepara) o Ruhia raua ko tana hoa. I nui te powhiri-tanga a te Wiwi i a raua. Kaore e weli i te “anakihī” ka noho i te kainga.

Ki ta matou whakaaro e kore nga iwi e haere ki Ingarangi; ko te haere, e haere hoiia, pera me te haerenga ki te Tamana Tiupiri. E kore pea te mimita e whakaaro ko nga tau-tama e haere me kowhiri mai i nga iwi katoa o Niu Tireni. Ma ratou noa e whakaatu a tatou mahi haka ki te pakaha.

Kua whakabaua e te Kawamatanga a Hare Hongi (Stowell) o Hawera kia haere ki te kohikohi i nga taonga maori ka whakawhiti ai ki tetahi wahi pai takoto ai, he tupato no te Kawamatanga kei ngaro raua nga taonga a te Maori i to ratou whenua. Tera hoki e bangaia he ture hei arai i nga taonga maori kei mauria ki era atu whenua. Kua papahoro ra hoki i te Tiuka.

O nga pirimia katoa o Ahitereiria me Niu Tireni no Te Hetama te utu nui atu, £1800, haunga te utu ona haereerenga; o nga pirimia o tawahi £1400 ki £1000. O te timuaki o nga kai whakarite whakawa o tawahi e £3500, o to Niu Tireni £1700. O tetahi mahi atu ano a te Pirimia e £250. He pirimia horo moni rawa a Te Hetama.

I te hui i tu ki Waitakaro, Waitapu, he kawanga whare karakia, whare-whakairo, i tata ki te £240 te moni kahi. I mea a Apirana Ngata pai atu nga haka a te Awemapara i nga haka i Rotorua.

TE KEHUA.**Te Rerenga Wairua.**

KI TE ETITA O TE PĪHĪWHAKARŌA.

E HOA mau e tuku atu aku korero whakautu i a koutou korero mo tenei mea mo te kehua. Na, e hoa ma e nga iwi Maori, Pakeha, e ki nei hore kau he kehua: naku tonu e ki atu ki a koutou, he tino p-mo tenei mea te kehua. Ko nga tangata e noho ana ki Parengarenga i runga tata mai o te Rerenga wairua, kamui te kite i te tupapaku e haere ana i te one o Muri-whenua. Ki te tae koutou ki te pito o te motu nei e kua nei ko te Rerenga Wairua ka kite koutou i te poto o tenei korero mo te kehua. Kei reira tetahi huarua i mui e takoto ana, hore kau ra hoki he tangata o reira, me te aka e mero ana ki raro ki te moana, e kua nei ko te aka o te reinga. Ko runga o taua aka mutake ana peahi te pai i te ahua o te marae i te hau ki Rotorua nei. Kei reira tetahi korari (harakeke) e tupu ana i ahuai, e kitea tonatia ana e nga tangata te ponaponaanga i taua korari, no naitua iho a tae noa mai ki ahuai. E kua ana e nga kaumatua na te kehua tonu i ponapona ana korari? Te 15 pea maero te tawhiti atu o taua wahi i te kainga o nga Maori, a he aha hoki te pai o te tangata i whakangenge noa ai i a ia ki te haere ki reira ponapona ai i taua korari. Kaitahi tenei paina mo nga mea e kore nei e kitea e te kanohi hei whakaponaanga. Na wai ra taua mahi?

Na to hoa

Na Eru Piko.

Taita, Dargaville.

Kamui te rekaraka o nga korero a Eru Piko—kia kotahi korero e ta i te putanga kotahi—he tu tonu no te korero taua te ngahau ki te whakarongo a te tangata. E hoa he rogo korero korero o korero kehua, nanu ano raua i kite, no te mea e mohio ana tatou he tika nga na te Maori te whakamui, te whakatao, te whakangako i te korero? Kua tae ranei koe ki te Rerenga-Wairua, mahoki ko to kuinga ko Taita kei tawhiti noa mai i Muriwhenua? Ehara ranei i te hau i whakamarake te mahahi kehua e korero nei koe no te mea he tino kaha atu te hau ki te Rerenga-Wairua? E kore ranei e taea e nga tangata i tae ki reira te ponapona te harakeke e ki nei koe, no te mea i tae ano hoki ia he tangata ki reira e ai ki a koe, mehemea na te kehua i korero ma ki a koe te ponaponaanga o te harakeke, kaitahi ka tika, tena kua e haeretia ana ano ra te Rerenga-Wairua e te tangata. I haere ki te aha nga tangata na ratou i kite nga ponapona

tanga o te harakeke? E hoa ehara au kehua i te wairua mahoki i marake ai te whenua te takahi (he poutu pea o ratou) i mohio ai ki te here i te harakeke. Ki te haere atu aha ki kona ko taua e haere ki te Rerenga-Wairua. E kite tuturu ranei taua i te kehua? Erua.

**WHAKATAUNGA MO TE TOKOMAURI.
ME TONA MAUNGA KI TE WHARE-
HEREHERE.**

I E whakawa tenei i hinga ana Tokomauri, he tohunga no Petane, mo taua tūhuinganga i a te Hawira Manihera me Hera Tarawha, mo te matenga hoki o ta raua taua iwi. I mua o te whakatau ka putai ake te Tiati—Kaore o korero kia kore ai e puta te whakatau a te Keoti moni. Ka tu te roia a te Tokomauri, i hoi atu ia ki te Tiati kia tukua taua tohunga kia haere, ina hoki ka waiu marumā ianani kaore ano ia i mahi i nga mahi a te tohunga, i kawea hoki ki te waiare-hererehe i a Hanuere kua hoi ake nei i tahi i huinga i a Hone Pea i te Tiati Teshima mo enei tu mahi, a po taua ra tae noa ki taimi kaore ano ia i mahi i ana tu huinga. I whakatu ake te Apiba Poropohina (te tangata hei mui i te pai i te kimo ranei o nga hererehe) ki te Tiati, ki te tukua taua tohunga kia haere, tena ia e hoki ki te ma iwi, whakamui haere ia ia, ina he iwi na taua aturanga kore noa iho i kua te Tiati me te Huuri ki te whiu i a ia i whakatae atu ana te Tiati. Ko taua whakatau tenei: “E te hererehe e tu mai nei, ko to hau i hapungia ai koe, he hau tino kimo rawa atu. I riro atu i a koe i te mahi tūhuinga, tetahi moni a nga matua o tetahi tamaiti e takoto mate ana, nuku hoki i korero ana he taipu kei o to i taua tamaiti, a ki te utu ki a koe e 37 nga 7 i te peia e koe ana taua iwi waho. Kaore i utu i kaitoatia ki a koe taua moni, engari ko tetahi wahi e 2 1/2 vosi i riro ana, a ko te mea iho poua rawa o to mahi, i runga i to tūhuitanga kawea ana taua tamaiti ki te wai, a na reira pea i whakamate atu taua tamaiti. Kaore koe i whakatu ake ki te kopakotanga i nga matua o taua tamaiti, te whakaaoto hoki koe kei mate taua tamaiti i to mahi. Ko enei tu mahi a nga tohunga ka pehia i waiata e te ringa kaha o te Ture. Kia mahio hoki te iwi Maori, ka whiua kinotia nga tangata e mahi ana i enei tu mahi, a kia mohio hoki taua iwi ki te tino mana-kore o tenei tu huinga e tohunga ki te makutu i te Tiati me te Huuri. Ka te whiu a te Keoti moni, me kawea koe ki te waiare hererehe i Nepia, ki reira wawahi koha nuku mo te tau kotahi.”

MARAMATAKA: NOWEMA.

Ra 11 ka mate te marama, 7h. 4m. p.m.

Ra 26 ka hua te marama, oh. 48m. p.m.

1 P **Te Hunga Tapu katoa.** *Nohopuku.*

Ata.

Ahahi.

Matauranga 3 ki to Matauranga 5 ki 17

Hiperu 11 33 ki 12 7 Whkt. 19 ki 17

2 S

3 S **Ratapu 22 i muri i to te Tokotoru.**

Raniera 6

Raniera 7 9

2 Timoti 4

Ruka 22 31 51

4 M

5 W

6 W

7 Th

8 F

9 S

Nohopuku.

10 S **Ratapu 23 i muri i to te Tokotoru.**

Ihac. 14

Ihac. 2 21

Hiperu 3 7 ki 4 14

Hoani 1 39

11 M

12 Th

13 W

14 Th

15 F

16 S

Nohopuku.

17 S **Ratapu 24 i muri i to te Tokotoru.**

Amo. 3

Amo. 5

Hiperu 10 19

Hoani 5 24

18 M

19 Th

20 W

21 Th

22 F

23 S

Nohopuku.

24 S **Ratapu 25 i muri i to te Tokotoru.**

Kai-kau. 11 me 12

Ihac. 2 ki 10

Hoani 3

Hoani 8 31

25 M

26 Th

27 W

28 Th

29 F

30 S

Matauranga, Nohopuku.

Anaru, Apotoro. *Whakapono a Utonatiri.*

Ihata 54

Ihata 65 ki 17

Hoani 1 35 43

Hoani 12 20-42

HE PANUITANGA.

HEI te 30 o Hanuere 1902 ka tu te hui tau a te Kotahitanga o nga Tamariki o Te Aute ki Te Aute Kareiti, e 4 e 5 ranei nga ra e tu ana. E powhiritia ana nga tamariki katoa o Te Aute kia hui, nga Mema Honore, me nga hoa e tautoko ana i nga mahi a te Kotahitanga.

HE PANUI.

KĒI a matou eahi **Katikhama hei Akoranga ma te Tamariihi**, me **Nga Inoi mo nga Ratapu.** Ki te whakaatu mai te hui o nga mita i ana e hahia ana ka tukua noatia.

HE TURE TUTURU.

1. Kohahi putanga o Te PĪPIWHARAUAO te marama.
2. Ko te oranga mo te p-pa e rima hereni (5/-) i te tau, me nooi o te Poutepeta me pane ranei.

3. **Ki te pau nga hereni a tetahi tangata i tuku mai ai ka takaia tana Pepa ki te awhi whero; e rua nga putanga pena ka whakamutua te rere atu a te Pepa.**

4. E pai ana kia tukua mai nga korero o ia wahi o ia wahi o te Motu, engari kei te Etitia te pikanga mo te tau i ana korero; kia marama te tūhūhū.

5. Me penoi te hui i waho o nga reta katoa:

KI TE PĪPIWHARAUAO,

Te Rau, Gisborne.

HE PANUI

Ki te tangata e hahia ana ki te Rawiri, ki te Himene: he noi noa atu nga pukapuka kei a au inaianei: ko te utu:

He mea nui, kivi noa ... 2/6

He mea nui, kivi whero ... 3/-

He mea nui, kivi pai ... 4/-

He mea nui kivi pai rawa ... 5/6

He mea paku, kivi whero ... 1/6

He mea paku, kivi pai ... 2/6

He mea paku, kivi pai rawa ... 3/6

He Himene 6

15/- Ki te tono Himene nga Mimita ki a J. C. Pilon, Akarana, ka iti iho te utu.

Maku e utu te Pane Kumi hei tuku atu i nga pukapuka ki a koe.

Na H. W. WILLIAMS,

TE RAU, GISBORNE.

NGA HUA KAREAO MA TA TATOU MANU.

10/- An Otago S. S. Teacher, Hani Mc Donnell.
5/- Rawiri Karahi, Ernest Hooper, W. E. Sam, Miharere Pomare, Hapi Hinaki, M. Tomatahi, Rongomai te Kura, Rev. Teri Paerata, Panapa Waibori, Hori Tohanga, Wiremu Pehimana.
3/- Eudy Lemon, 2/- Tane Emore, P. M. Tihukamua.
10/- Hepti Titaha.